

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА
НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА
ДЕВІАНТНОГО МАТЕРИНСТВА»

Виконала
студентка: _____ 2 _____ курсу _____
освітньо-професійна програма Соціальна педагогіка
спеціальність _____ 231 Соціальна робота _____
(шифр і назва спеціальності)

Серьоженко С. В.

(ініціали та прізвище)

Керівник _____
доцент кафедри соціальної роботи,
к. пед. н. Клопота О.А.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент _____
професор кафедри соціології Дніпровського
державного технічного університету,
д. філос. н. Кравцов Ю. С.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота «Соціально-педагогічна профілактика девіантного материнства»: 173 с., 11 рис., 11 табл., 60 джерел, 9 додатків.

Об'єктом дослідження є девіантне материнство.

Предмет дослідження – процес соціально-педагогічної профілактики девіантного материнства.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності соціально-педагогічної профілактики девіантного материнства.

Методи дослідження: вивчення педагогічної, психологічної літератури, аналіз і узагальнення психолого-педагогічного досвіду, порівняння, класифікація, теоретичне моделювання та систематизація для концептуалізації основних положень дослідження; опитування (методика дослідження мотивів збереження вагітності Л. Рабовалюк, тест-опитувальник для визначення самоствавлення особистості В. Століна та С. Пантелєєва, Шкала прийняття інших В. Фейя, методика «Індикатор копінг-стратегії» Дж. Амірхана, методика «Рівень суб'єктивного контролю» Є. Бажина, тест-опитувальник батьківського ставлення А. Варги та В. Століна, методика «Стратегії сімейного виховання» Н. Рухленко, констатувальний експеримент, формувальний експеримент, статистичні методи опрацювання, систематизації та наочного представлення експериментальних даних.

У роботі розглядається соціально-профілактична діяльність з жінками-матерями, які перебувають у складних життєвих обставинах, в аспекті сприяння підвищенню рівня їх готовності до материнства.

Результати дослідження пройшли апробацію на VI Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки та психології «Особливі діти» Освіта і соціалізація» 1-2 жовтня 2020 року (Київ-Запоріжжя).

МАТЕРИНСТВО, ДЕВІАНТНЕ МАТЕРИНСТВО, ГОТОВНІСТЬ ДО МАТЕРИНСТВА, МАТЕРИНСЬКЕ СТАВЛЕННЯ, СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, СОЦІАЛЬНІ ЦЕНТРИ МАТЕРІ ТА ДИТИНИ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що обставини сучасності, які вимагають усе більш активної участі жінок в економічній, культурній, духовній, політичній сферах життя суспільства, істотно змінюють характер материнської поведінки. Можливість самоствердження в інших, альтернативних сімейній «нішах», з одного боку, нівелює наслідки батьківської й, ширше, сімейної некомпетентності, з іншого ж виступає для жінки викликом, якій вона, згідно соціальних норм, зобов'язана прийняти і гідно витримати. Позасімейні ролі часто конкурують з материнською, що не сприяє цілісності жіночого «Я», належному рівню самоприйняття й суб'єктивному відчуттю власної успішності. Означені тенденції розмивають основи дітоцентризму.

Материнство є природнім станом для жінки, але, поряд з радістю народження дитини, за певних умов, може бути пов'язано з виникненням низки життєвих складнощів, які жінка не в змозі подолати, використовуючи наявні в неї засоби і ресурси. Нажаль, сучасне суспільство, не зважаючи на розгалуженість мережі соціальної підтримки материнства й дитинства, характеризується тенденцією до зниження значущості й важливості материнства в системі життєвих цінностей жінки. Саме жінки разом із дітьми становлять абсолютну більшість серед тих, хто потерпає від різних видів насильства, включаючи його прояви в приватному житті, сім'ї.

Сприйняття жінок як вразливої групи та надання їм комплексу соціальних послуг, включаючи соціально-педагогічні, психологічні, медичні, соціально-правові й створення додаткових можливостей для участі в прийнятті рішень на рівні громади, держави в цілому стають складовими забезпечення сталого розвитку світового співтовариства.

Особливої гостроти проблема набуває у зв'язку із впливом життєвих криз на материнську сферу – складний комплекс уявлень і соціально-психологічних

настанов, які відображають міру здатності матері до сприйняття дитини як самодостатньої цінності, формують відповідну модель поведінки, засновану або на безумовному її прийнятті, або ж на схильності бачити в дитині проекцію особистих життєвих негараздів.

Материнство як соціокультурний та психолого-педагогічний феномен стало об'єктом досліджень Т. Крюкової, С. Мещерякової, Н. Пушкарьової, Н. Толстих, Г. Філіппової, О. Шишук, В. Шкраб'юк та інших. Причини та індикатори девіацій у материнській поведінці та засоби їх корекції розглядали в своїх роботах В. Брутман, М. Єрміхіна, М. Колпакова, Т. Нікітіна, В. Раміх, Л. Гридковець, Н. Даниленко, Н. Кодацька, М. Нестеренко, О. Швець, Н. Яремчук.

Різноманітні аспекти організації ефективної соціально – профілактичної діяльності в системі роботи з сім'ями, у тому числі у складних життєвих обставинах аналізують у своїх дослідженнях О. Безпалько, Р. Вайнола, Г. Лактіонова, Р. Овчарова, В. Оржеховська, Ж. Петрочко, І. Трубавіна, С. Харченко та інші.

Разом з цим, відчувається певний дефіцит наукових робіт, спрямованих саме на удосконалення соціально-педагогічних засобів профілактики девіантного материнства. Протиріччя між актуальністю проблеми та недостатньою розробленістю шляхів її вирішення зумовила вибір теми наукової роботи: «Соціально-педагогічна профілактика девіантного материнства».

Виходячи з вищезначеного, представляється актуальним і доцільним здійснення наукового дослідження на тему: «Соціально-педагогічна профілактика девіантного материнства».

Об'єктом дослідження: є девіантне материнство.

Предмет дослідження: процес соціально-педагогічної профілактики девіантного материнства.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності соціально-педагогічної профілактики девіантного материнства.

Гіпотеза дослідження: розробка і впровадження спеціального циклу групових занять сприятиме підвищенню результативності соціально-педагогічної діяльності з профілактики девіантного материнства.

На основі мети та гіпотези були визначенні такі **завдання:**

1. Здійснити аналіз наукової літератури з проблеми профілактики девіантного материнства.
2. Визначити критерії, показники та рівні готовності молодих жінок до материнства.
3. Розробити цикл занять, спрямований на соціально-педагогічну профілактику девіантного материнства.
4. Впровадити цикл занять з соціально-педагогічної профілактики девіантного материнства та визначити його ефективність.

Для вирішення завдань та досягнення поставленої мети використано такі **методи дослідження:**

– **теоретичні:** вивчення соціально-педагогічної, психологічної літератури, аналіз і узагальнення психолого-педагогічного досвіду, порівняння, класифікація, систематизація для концептуалізації основних положень дослідження;

– **емпіричні:** опитування (методика дослідження мотивів збереження вагітності Л. Рабовалюк, тест-опитувальник для визначення самоствалення особистості В. Століна, С. Пантелєєва, шкала «Прийняття інших» В. Фейя, методика «Індикатор копінг-стратегії» Дж. Амірхана, методика «Рівень суб'єктивного контролю» Є. Бажина, тест-опитувальник батьківського ставлення А. Варги, В. Століна, методика «Стратегії сімейного виховання» Н. Рухленко, методи систематизації та наочного представлення експериментальних даних.

Методологічною основою дослідження стали праці таких науковців, як: Т. Крюкова, С. Мещерякова, Н. Пушкарьова, Н. Толстих, Г. Філіппова, О. Шишук, В. Шкраб'юк, В. Брутман, М. Єрміхіна, М. Колпакова, Т. Нікітіна, Р. Овчарова, В. Раміх, Л. Гридковець, Н. Даниленко, Н. Кодацька, М. Нестеренко,

О. Швець, Н. Яремчук, О. Безпалько, С. Харченко, Г. Лактіонова, І. Трубавіна, Ж. Петрочко, Р. Вайнола, В. Оржеховська та інші.

Експериментальна база: комунальний заклад «Дніпровський соціальний центр матері та дитини» Дніпровської міської ради. Вибірка складалась із 20 осіб.

Апробація результатів дослідження відбувалась на VI Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки та психології «Особливі діти: освіта і соціалізація» (Київ-Запоріжжя 1-2 жовтня 2020 р.).

Публікації. Зміст і результати дослідження висвітлено у публікації:

Передумови та особливості девіантного материнства. *Особливі діти: освіта і соціалізація:* зб. тез доп. VI Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, (Київ-Запоріжжя, 1-2 жовтня 2020 р.). Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2020. С. 296–298) [45].

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг магістерської роботи 173 сторінки. Додатки викладено на 98 сторінках. Список використаних джерел складає 60 позицій.

ВИСНОВКИ

Систематизація теоретичних і емпіричних результатів, отриманих у процесі дослідження, дає підстави для таких висновків:

1. Аналіз наукової літератури з проблеми соціально-педагогічної профілактики девіантного материнства дозволив встановити, що феномен девіантного материнства є на сьогодні недостатньо вивченим.

Узагальнення поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених дозволяє охарактеризувати девіантне материнство як явище, яке знаходить прояв у відмові від дітей, зневажливому до них ставленні, проявах насильства, порушенні материнсько-дитячих стосунків, психологічному інфантилізмі. Така поведінка жінки перешкоджає формуванню позитивного образу дитини, не сприяє збереженню її життя і здоров'я, порушує процес нормального розвитку в пренатальному і перинатальному періодах, що в подальшому ускладнює процес нормальної соціалізації дитини.

Формами прояву девіантного материнства можуть бути: відмова матері від дитини, емоційне несприйняття дитини; знущання і навмисне вбивство дітей; часті аборти; неусвідомлювана вагітність у юних жінок та у пізньому віці. Серед основних чинників девіантного материнства – низький рівень готовності до материнства, пов'язаний з перебуванням жінки в складних життєвих обставинах.

2. З метою визначення рівня готовності до материнства жінок, які перебувають у складних життєвих обставинах, нами було визначено чотири критерії готовності до материнства; ціннісно-смісловий, емоційно-оцінний, когнітивний та операційний. Для кожного критерію було визначено показники, через які вони можуть бути зафіксовані на емпіричному рівні. Визначено три рівні вираженості показників сформованості готовності до материнства: високий, середній та низький.

Зокрема, ціннісно-смысловий критерій готовності до материнства є основою зрілого материнського ставлення, сприяє формуванню в жінки образу дитини як самостійної цінності. Емоційно-оцінний – визначає спектр емоцій і почуттів, пов'язаних з новим статусом жінки-матері, здатність підтримувати позитивні емоції щодо дитини, життєвої позиції жінки-матері, її емпатійні здібності. Когнітивний – визначає рівень компетентності жінки-матері в питаннях виховання дітей, обізнаності щодо прийомів і методів виховного впливу, особливостей психофізіологічного розвитку дитини, специфіки її потреб на кожному етапі дорослішання. Операційний – виводить батьківські компетенції у практичну площину та містить комунікативну компетентність, готовність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з дитиною, сформованість орієнтації на конструктивні виховні підходи та спроможність адекватного застосування педагогічних прийомів і методів виховання.

Результати емпіричного дослідження засвідчили суттєве домінування низького рівня сформованості готовності до материнства в жінок, які перебувають у складних життєвих обставинах, та в зв'язку з цим необхідність проведення з ними циклу занять з формування зрілого материнського ставлення як основи готовності до материнства.

3. Визначені особливості материнської сфери жінок, які перебувають у СЖО, зокрема переважання низького рівня їх готовності до материнства, дозволяють говорити про необхідність організації соціально-профілактичних заходів, орієнтованих на підвищення їх рівня готовності до материнства та соціально-педагогічної профілактики девіантного материнства.

З метою підвищення рівня готовності до материнства жінок, які перебувають у складних життєвих обставинах, та превенції девіантного материнства нами було розроблено експериментальний цикл групових занять, що було впроваджено протягом вересня-жовтня 2020 р. на базі комунального закладу «Дніпровський міський соціальний центр матері та дитини» Дніпровської міської ради.

Цикл складається з 20 занять та розрахований на 40 годин. Заняття тривалістю 2 години рекомендовано проводити 2-3 рази на тиждень протягом 2 місяців. Зміст занять передбачає постійну зміну видів діяльності. Форма проведення занять – групова.

Завданнями циклу групових занять визначено: розширення уявлень жінок-матерів щодо сутності феномену батьківства, змісту батьківських ролей; розвиток емпатії; удосконалення навичок піклування і догляду про дитину, забезпечення безпеки і стимулювання розвитку дитини; розвиток здатності жінок-матерів адекватно виражати свої почуття, досягати емоційного балансу, само рефлексії; вдосконалення навичок ефективного й безконфліктного спілкування з дитиною; формування готовності приймати відповідальність за свої рішення, активної життєвої позиції, впевненості в собі; формування навичок ефективного управління домашніми фінансами.

4. Для перевірки ефективності розробленого і впровадженого циклу групових занять було проведено повторне діагностування, яке виявило позитивну динаміку усіх досліджуваних критеріїв готовності до материнства в жінок СЖО – членів експериментальної групи. Так, показники високого рівня за емоційно-оцінним і операційним критеріями зросли на 10 %. Середній рівень зріс на 10 % (за когнітивним критерієм – на 20 %) та став переважаючим. Натомість, на 20 % зменшились показники низького рівня.

У той же час, динаміка показників контрольної групи є незначною, що можна пояснити впливом суто середовищних чинників.

Таким чином, отримані дані засвідчили ефективність експериментального циклу занять, спрямованих на підвищення рівня готовності до материнства жінок, які перебувають у складних життєвих обставинах зокрема та соціально-педагогічній профілактиці девіантного материнства в цілому.

Отже, у результаті проведеної дослідно-експериментальної роботи мету досягнуто, розв'язано поставлені завдання. Перспективи подальшої роботи полягають у розробці комплексного інструментарію діагностики материнської

сфери жінок та його апробації на експериментальній вибірці, яка б репрезентувала різні соціальні групи жінок-матерів.